

●

Cilt 2 / Sayı 2 / Kış 2022

Kitap Tanıtımı

●

Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş

Kübra Yılmaz

Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-3134-9390

ky2659@gmail.com

Yılmaz, Kübra. "Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş". *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 2.2 (Kış 2022): 59-63.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.24>

Geliş Tarihi: 19.04.2022 / Kabul Tarihi: 27.11.2022 / Yayımlanma Tarihi: 30.12.2022

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş

Kübra Yılmaz

Aktulum, Kubilay. *Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022.

Kubilay Aktulum'un kaleminden çıkan *Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş* adlı çalışmada, Vincent Jouve'un değer çözümleme modelinin ayrıntılı incelemesi ve bu değer çözümleme modeli ekseninde değer yazınsal bir yapıtın işleyişinde dikkat edilmesi gereken önemli noktalarına vurgu yapılmaktadır. Jouve'un değer çözümleme modeli doğrultusunda incelemeye konu olan romanlar, yazınsal yapıtlarda değer kavramının anlamsal bağlamda geniş bir görünürlük kazanmasını sağlamaktadır. Daha önce değer konusunda çeşitli çalışmalar yapılmasına karşın somut bir değer çözümleme modeli ortaya koyulamamıştır. Fransız literatürünün katkılarıyla hazırlanan bu eserle birlikte Vincent Jouve'un farklı çözümleme şemalarından esinlenerek oluşturduğu değer çözümleme modeli Türk edebiyatına sunulmuştur.

Aktulum, "Giriş"ten sonra "Tanımlar ve Yönelimler", "Değerlerin Yazınbilimi' Vincent Jouve'un Değer Çözümleme Modeli", "Sonuç", "Albert Camus ve Değer" ve "Kaynakça" olmak üzere kitabı beş bölüm şeklinde oluşturmuştur. "Giriş" bölümünde yazınsal metinlerde değer çözümleme sorunsalı üzerine çalışmanın gerekçeleri belirtilip Vincent Jouve'un değer çözümleme modeli üzerine yapılacak olan incelemenin bakış açısı ve yöntemi ortaya konur. Değer çözümlemede karşılaşılan "Bir metindeki değerler nelerdir, çözümlemeleri nasıl yapılır?" sorusuyla çalışmanın genel çerçevesi çizilir (7). Bu soru ekseninde ele alınan değer kavramına ilişkin değişik soruların tartışılmasıyla ilerleyen çalışma yazınsal metinlerde değer çözümleme modeli sorunsalıyla derinleştirilir.

Ardından, değer çözümleme modeli ve değer kavramına dair çeşitli söylemlerin üretilmesi değer sorununu çözmekle birlikte bu sorunu daha da karmaşıklaştırılması dile getirilir. Bir yapıtın değeri konusunda "karmaşıklık" ve "çokdeğerlilik" ölçütü bile olabileceği vurgulanır (13). Bu doğrultuda değer kavramına yönelik kavramsal sınıflandırma ötesinde ve kayda değer bir model önerisi olarak değerlendirilen Vincent Jouve'un *Değerlerin Yazınbilimi* adlı eserinde anlatılarda değer çözümlemesi yapabilmek için oluşturduğu modelden söz edilir. Bu modelde, Philippe Hamon'nun *Metin ve İdeoloji*'sindeki tanımlarından ve Greimas gibi

birçok araştırmacıların çalışmalarından esinlendiği ifade edilir ve bu çalışmacıların yöntemleri hakkında bilgiler verilir.

Aktulum, değer belirlenmesinde metin ya da okur odaklı, içsel veya dışsal çözümleme yöntemleri gibi metne bakış açısına göre değişebilecek değer ölçütleri olduğunu belirtir. Daha sonra bu meselenin derinliğine inen yazar, Vincent Jouve'un değeri "estetik düzende ve metinle ilgili sanatsal bir değer, etik düzende ve metnin okunmasıyla ilgili ahlaksal bir değer ve metnin aktardığı bilgiyi devreye sokan bilişsel bir değer" düzleminde tanımladığını aktarır (13). Dolayısıyla metnin değer çözümlemesinde ele alınacak noktalar bu bakış açılarına göre belirlenir.

Değer düzleminde edebiyatın değeri, yazınsal değerler, kültürel ya da ahlaki değerler gibi ayrımlar yine karmaşıklığa neden olabilecek bir diğer durumdur. İşte bu noktada V. Jouve'un metinsel bir olgu olarak değil, daha çok bir "pratik" olarak kurduğu model bu durumu çözer (37). Değeri kesin çizgilerle tanımlamanın güçlüğünü sıklıkla tekrarlayan Aktulum, "Duyuşsal düzende yer alan değerler", "Entelektüel düzendeki değerler", "Ahlak ve etik düzende yer alan değerler", "Estetik düzende yer alan değerler", "Tinsel (manevi) düzende yer alan değerler", "Varoluşçu düzende yer alan değerler", "Demokratik düzende yer alan değerler", "Araçsal ve uç düzende yer alan değerler" hâlinde alt başlıklarla aralarında geçişler olan bir sınıflandırmaya yer vermiştir.

"Tanımlar ve Yönelimler" başlığını taşıyan birinci bölümde, dilbilim, göstergebilim, felsefe, toplumbilim, yazın eğitimi gibi alanların geçerliliği kanıtlanmış değer çözümleme ve rilerinden hareketle, yazınsal metinlerin değer çözümlemelerinde kullanılacak değer tanımlamalarına, sınıflandırma ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Farklı disiplinlerin değer varsayımlarının ele alınmasındaki amacın Vincent Jouve'un modelini açıklamak için bir ön-hazırlık olarak görüldüğü dile getirilir. Yazınsal bir metinde "değer odakları"nın ve değer göstergelerinin neler oldukları, nelerin çözümleme nesnesi olabilecekleri konusunda bilgiler verilmektedir (43).

Evrensel değer tanımlamalarına da değinilen bu bölümde, insanın değer arayışının çok eskilere dayandığı Aristoteles'in *Poetika'sı* ve *Retorik'*inde belirtilen karşılıklı ilişkisine kadar uzandığına değinilir. Jouve'un modelinde değişik araştırmacıardan aldığı "ideoloji", "anlatı izlencesi", "eyleyen şeması", "değer nesnesi", "tezli roman", "sözcelem" ve "öznellik" gibi kavramlar değer çözümlemesine yönelik ilişkilerin irdelenmesinde kullanır (44). Greimas'ın değer anlayışını kavramsal çerçevede anlamlandırmak için yönelimsel eğilimli göstergebilimi doğrultusunda "eyletim, edim, edinç ve yaptırım" olmak üzere dört evreye yer verilir (103). Aynı zamanda Philippe Homon'un değer konusunda tarihsel, toplumsal ve dağılımsal bir yol değil de göstergebilimsel bir yol izlemesinin yazınsal metinler bakımından farklılık arz ettiğine değinilir.

Saussure'ün eşsüremsel yaklaşımı doğrultusunda göstergebilim ve biçimci yaklaşımdan hareketle "işsellik"i önceleyen değer çözümleme yöntemleri olduğu belirtilir (148). Edebiyat metinlerinde ise bu durumun özdönüşlü, içsel bir mekanizma ve kendi kendine yeten bir düzen şeklinde ele alındığı ifade edilir. Göstergebilimin kullandığı kavramlarla birlikte değer çözümlemesinin yalın bir dilsel olguya indirgenemeyeceği tarihsel ve kültürel arka plandan hareketle "dışsallık" yaklaşımıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğine değinilir (148).

Genel hatlarıyla söylenecek olursa değer kavramının farklı disiplinlerde geniş bir perspektifle irdelenmesinin, yazınsal alanda anlaşılabilmesi için önemli olduğu vurgulanır.

Eserin ikinci bölümü “*Değerlerin Yazınbilimi*” Vincent Jouve’un Değer Çözümleme Modeli” başlığını taşır. Burada çözümlemenin hareket noktaları, “Değer ve metinsellik”, “Değerlerin metinsel bakımdan yapılanması”, “Değer-noktaları”, “Eylemler: Kişiler ve Anlatı İzlenimleri”, “Metnin İdeolojisi”, “Söylemsel Düzey: “Bir otorite” olarak anlatıcı”, “Öykü Düzeyi ve Anlatı Düzeyi arasındaki yinlemeler”, “Değerlendirme İşlevi”, “Göstergebilimsel dörtgen ve anlatının gerçekliği”, “Çokseslilik”, “Okuma İzlenmesi” ve “Okuma Göstergeleri” gibi alt başlıklarla verilmiştir. Kitabın bu kısmında Vincent Jouve’un *Değerin Yazınbilimi*’nde yer alan André Malraux’un *İnsanlık Durumu* adlı romanıyla somutlaştırmaya çalıştığı değer çözümleme modeli ele alınır. İncelenen romanın ideolojik olması, romanda seçilen kişilerin değer anlam üretimindeki payı ve okuru alımlamaya dâhil etmek amacıyla doğru bir tercih olduğu belirtilir. Böylelikle değer çözümlemesinin hareket noktaları somutlaştırılmıştır.

Jouve’un göstergebilimsel bir tutum benimseyerek yazınsal metinde yer alan ideoloji ile toplumsal bağlam arasında durmaktan ziyade metnin değeri nasıl yapılandırdığı ve aşamalandırdığı üzerine durduğu belirtilir. Bu anlamda değerlerin anlamlandırılması için ağırlıklı olarak metniçine yönelimin olduğu belirtilirken kültürel ve ideolojik bağlam gibi metindışı değerlerin sorgulanması gerektiğinden söz eder. Dolayısıyla bu modelin, yazarın açığa çıkarmak istediği değerler bütünü, ideoloji veya ahlak gibi kavramları devreye sokarak gerçekleştirdiği dile getirilir. Bu bağlamda kişinin savunduğu ideoloji bir diğer anlamıyla dünya görüşünün, düşündüğü, söylediği ve yaptığıyla belirlendiği vurgulanır.

Bölümün alt başlıkları altında incelenen roman ekseninde, değere yönelik aşamalara dikkat çekilir. Bunlar değerlerin metinsel oluşumunda önceden var olan değerlerin kişilerin eylemlerine yansımaları ve dünya görüşlerinin “bakış, dil, iş, etik” olarak incelenmesini vurgular (166) Ardından Greimas’ın değer nesnesi olarak istemek davranışının diğer bir anlamıyla arzu kavramının değer olabilmesi için ölçüt kabul edildiği belirtilir. Kişilerin değeri aktarma yolu ise “değer noktaları”nın belirlenmesinde önemlidir (188). Aynı zamanda kişilerin aktardığı düşünce ve inanışları öznellik payının ortaya çıkmasıyla anlamsal, sözdizimsel, pragmatik düzlemde sorgulamaya gidildiğini gösterir. Bu düzeylerin içerikleri örneklerle derinlemesine incelenir ve Greimas’ın göstergebilimsel dörtgen modeli uygulanır. Genel itibariyle yazınsal bir metin okumasında metindeki ideolojiye ulaşmak için kişilerin savundukları değerlerin tespiti ve incelenmesinin ardından belirlenen farklı değerlerin söylemsel düzeyde anlatıcının bakış açısı veya anlatsal düzeyde anlatının yapısı üzerine çıkarımlar yapıldığı belirtilir.

Çalışmanın “Sonuç” bölümünde yazınsal metinlerin kurgulaştırılarak dönüştürülen ideolojisine bakılırken metniçi ve metindışı değer kavramlarının birlikte ele alınmasına vurgu yapılır. V, Jouve’un modelinde metindeki ideolojinin nasıl alımlandığından çok, okurda yaratılmak istenen ekiye göre belirlenen metin stratejileri üzerinde durulur. Bu anlamda değer çözümlemesinin kesin çizgilerle değil, bakış açısına göre incelendiği söylenebilir.

Jouve’un yaklaşımına göre “kişi-etkisi ve değer-etkisi” kavramları anlatıcı, alıcı, kişiler arasındaki metindeki anlatsal stratejilere bağlıdır (269). Değer etkilerinin metinde görüldüğü yerler kişilerin söylemleri olmasından dolayı kişilerin göstergebilimsel ve anlatsal portreleri-

nin ele alınması gerektiği vurgulanır. André Malraux'un *İnsanlık Durumu* ve Albert Camus'nün *Veba*'sında kişilerin eylemleri ve söylemleri aracılığıyla izlekştirilen ve savunulan değerlerin kurgunun bütünlüğünü oluşturduğuna değinilir.

Aktulum, Jouve'un değer çözümlemesinde edebiyatın dışarıyla bağlantılı olduğu görüşünü dile getirip uygulamaya dökmemesine işaret eder (274). Jouve'un göstergebilimin kavramlarından yararlanan bu değer modelinde klasik göstergebilimcilerin salt içsel işleyişi tarihi, toplumsal metindışı arka planlarını da göz önünde bulundurmanın gerekliliğinden bahseder (290). Genel itibariyle değer modelindeki hareket noktaları ve incelenen eserlerden yola çıkılarak değerlerin anlatisallık açısından temel ve vazgeçilmez bir öge olduğu belirtilir.

"Albert Camus ve Değer" başlığıyla eserin son bölümünde Nadine Sadler'in Albert Camus ile ilgili, ikinci bölümde değinilen değer hareketlerinden yola çıkılarak Greimas'ın göstergebilim modeline göre yapılan bir çalışmaya yer verilir. Burada Greimas'ın şemasına göre metni kesitlere yani okuma birimlerine ayırarak değerlere yönelik çıkarımlar yapılır.

Camus' un makalesinden yola çıkılarak birinci kesitte değer, gerçeklikle ve izlekle olan ilişkisi, iki karşıt anlamsal kategoride olduğu göstergebilimsel dörtgen şemasıyla gösterilir. İkinci kesitte, değer nesnesi olan dayanışma kavramı, üçüncü kesitte, bir diğer değer nesnesi direniş kavramı ve dördüncü kesitte gerçeklik düzleminde Camus'un bir sözceleme öznesi olduğuna değinilir. Genel itibariyle ise gerçeklik, adalet, dayanışma, direniş gibi değerlerin vurgusu yapılır. Ardından yazar, Sadler'in *Veba*'da içsel bir yaklaşım benimseyerek Greimas'ın şemasından yararlanmasının yeterli bir değer çözümlemesi olmadığını belirtir.

Değer çözümlemesinde kimi metinlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerektiğini vurgulayan Aktulum, eserinde değer çözümlemesinde karşılaştırılmasını gerekli gördüğü metinleri ele almıştır. Sonuç olarak Greimas'ın eyletim, edim, edinç ve yaptırım olmak üzere dört evrenin göz önünde bulundurulması gerektiğini fakat bu şemanın tek başına ele alınmasının değer kavranmasında yeterli olmadığını belirtir. Dolayısıyla metindışı verilerle anlamı kavramak gerektiğini ifade eder.

Aktulum, çalışmasında teknik konuları irdeler ve buna bağlı olarak yazınsal bir metni okumaya yönelik özgün bir bakış açısıyla ele aldığı değer okuma modeli önerir. Bu bağlamda çalışmasında değindiği Fransız literatürünün verilerinden ve uygulamaya yönelik ürünlerden yararlandığı görülmektedir. Albert Camus başta olmak üzere Batı edebiyatının ürünlerine yer vermesi teorinin açıkça anlaşılması bakımından isabetli olmasına rağmen Türk edebiyatının ürünlerine yer vermemesi dikkat çekicidir. Her ne kadar bu durum tuhaf görünse de yazar, kitapta asıl amacın teorik kısmı vermek ve bunun anlaşılması olduğunu belirtir. Aynı zamanda uygulamaya yönelik kısımlarda amacın çözümleme yapmak olmadığını o kısmın farklı bir çalışma alanı oluşturduğunu dile getirmesi bu eleştirinin etkisinin azaltılmasını sağlar.

Yazınsal Metinlerde Değer Çözümlemesine Giriş'te edebiyat araştırması ve metin okuma açısından değer kavramının farklı alanlarda ve edebiyat metinlerinde teorik arka plan önermesi çalışmayı dikkate değer kılar. Yazarın teorik ve bilimsel bir zeminde edebiyat metinlerinin incelenmesi bakımından değer çözümleme modeline yönelimi yeni bir inceleme sahası açmak açısından yol göstericidir. Çalışmada ele alınan metinlerle birlikte isabetli örneklere yer verilmiş teorinin, hareket noktaları somutlaştırılarak ele alınan değer çözümleme modeli sağlam bir zemine oturtulmuştur. Aktulum, okura titiz bir çalışma sunmuş ve akademik çalışmalara kaynaklık edecek ufuk açıcı bu eseri Türk edebiyatı çalışma alanına kazandırmıştır.